

УДК 811.111 (73) `27`06

ЕФЕКТ МЕТЕЛИКА В АМЕРИКАНСЬКОМУ КІНОДИСКУРСІ**Харченко О. В.***Київська міжрегіональна академія управління персоналом
simplicita@ukr.net*

Стаття фокусує увагу на когнітивному механізмі американського кінодискурсу комічного – “ефекті метелика”. Проведене дослідження виявляє, що цей когнітивний механізм семантичного зсуву значення найчастіше реалізується через рефреймінг логічних та маловірогідних (можливо алогічних) інференцій та такі стилістичні фігури як каламбур та double entendre.

Ключові слова: ефект метелика, кінодискурс комічного, стилістична фігура double entendre, когнітивний патерн, гіперболізація тощо.

Статья фокусирует своё внимание на когнитивном механизме американского кинодискурса комического – “эффекте бабочки”. Проведённое исследование показывает, что этот когнитивный механизм семантического смещения значения чаще всего реализуется через рефрейминг логических и маловероятных (возможно алогических) инференций и такие стилистические фигуры как каламбур и double entendre.

Ключевые слова: эффект бабочки, кинодискурс комического, стилистическая фигура double entendre, когнитивный паттерн, гиперболизация etc.

The article focuses its attention on such cognitive mechanism of American Comedy Film Discourse as “The Butterfly Effect. The conducted research reveals that more often such cognitive mechanism of semantic change is realized through reframing of logical and slightly possible (probably illogical) inferences and such stylistic figures as puns and double entendre.

Keywords: Butterfly Effect, Comedy Film Discourse, stylistic figure double entendre, cognitive pattern, hyperbole etc.

Актуальністю цієї статті постає у необхідності подальшої ідентифікації когнітивних механізмів комічного у сучасному кінодискурсі американських кінокомедій. Об'єктом дослідження є сучасний американський кінодискурс комічного. Матеріалом для аналізу слугували фрагменти дискурсу комічного з декількох кінокомедій США. Предметом дослідження є когнітивний ефект метелика, що реалізується через рефреймінг ряду інференцій. Мета статті – виявлення та загальна характеристика когнітивного механізму метелика.

Визначення та ідентифікація ефекту метелика в американському кінодискурсі комічного та його взаємозв'язок зі стилістичними фігурами, що залучаються для переключення серйозної тональності на комічну. Аналіз останніх досліджень і публікацій базується на роботах В. І. Карасика [2, с. 10-120], В. О. Самохіної [4, с. 7-220], В. Я. Проппа [5, с. 15-155], М. Л. Макарова [3, с. 15-155], М. М. Бахтіна [1, с. 20-125], які найбільш адекватно

та глибоко дослідили проблеми дискурсу аналізу в цілому. Наукові результати. У статті дається визначення когнітивного механізму метелика, простежується його актуалізація через ряд стилістичних фігур, проведено уточнення понять теоретичного аналізу кінодискурсу комічного.

Вперше термін “ефект метелика” був застосований у природничих науках Е. Лоренцом в 1963 р. На думку дослідника природи, невелика флуктуація початкового стану системи спричинює непередбачувальні наслідки [8]. Наукова метафора Е. Лоренца незабаром була застосована американським автором Р. Бредбері в його оповіданні “І пролунав грім”, де головний герой роздав метелика під час туристичної подорожі у минуле, а в теперішньому часі це призвело до дуже серйозних та несподіваних змін.

На нашу думку, “ефект метелика” представлений і в когнітивній лінгвістиці та безпосередньо пов’язаний з когнітивним механізмом “детермінованого хаосу” [6, с. 91], який проявляється у тому, що когнітивні рамки дискурсу комічного обмежуються використанням певних когнітивних патернів, а стилістичні рамки обмежуються використанням ряду стилістичних фігур і тропів, та з когнітивною теорією рефреймінгу, відповідно до якої, комічний ефект фрагменту дискурсу викликає смислове ускладнення (комплікація), що відбувається через неочікуваний рефреймінг ситуації, контрастних експліцитних та імпліцитних смислів, реєстрів, конвергентних та дивергентних інференцій, який через залучення механізму праймінг з боку адресата, дозволяє розпізнати опозицію логічного й алогічного (логіко-поняттєвий аспект), очікуваного й неочікуваного (валоративний, дискурсивний), реального й нереального (онтологічний), логічного й образного (логіко-поняттєвий та візуальний), порядного й непристойного (оцінний), супроводжується рефреймінгом когнітивних патернів, і приводить до актуалізації інтенцій пейоризації, профанації, осміяння, гри, можливого лібідо чи агресії та кульмінаційного експлозиву у вигляді сміху [6, с. 27]. Цей ефект означає невеликий семантичний зсув значення певної лексичної одиниці чи виразу, що приводить до значних змін фрагменту дискурсу і несподівано переключає серйозну (нейтральну) тональність на комічну.

Ми виділяємо два варіанти реалізації когнітивного “ефекту метелика”:

1) у комічних ситуаціях, що структурно нагадують *Brick Joke*, а в драматичних творах *Chekov's gun*, коли незначна подія на початку фільму, стає комічною (*Brick Joke*), або дуже важливою (*Chekov's gun*) наприкінці фільму;

2) у фрагментах дискурсу комічного, коли незначний семантичний зсув значення певної лексичної одиниці, чи виразу, а це переважно відбувається у каламбурах чи двозначних виразах із застосуванням фігури *double entendre*, приводить до різкої зміни змісту фрагменту дискурсу комічного.

Комічна ситуація *Brick Joke* спостерігається в анімаційній кінокомедії *Monsters University* (2013, режисера Д.Сканлона) [12], коли першого вересня слимак-монстр направляється в коледж на перший курс. Наприкінці фільму виявляється, що через рік цей слимак радісно ...доповзає до аудиторії першого курсу. У іншому фрагменті один із студентів-монстрів вішає оголошення, де просить допомогти йому знайти власне око, що десь випало. Наприкінці фільму з'являється друге оголошення, де говориться про те, що око нарешті знайдено.

У кінокомедії-пародії *Airplane!* (1980, режисера Дж. Абрахамса) також є комічна ситуація *Brick Joke*, коли головний герой Страйкер, колишній пілот, що став працювати водієм таксі, кидає пасажирів в аеропорту у своєму таксі, та біжить до своєї дівчини, що улітає. Після авіарейсу та численних пригод, Страйкер повертається разом із своєю дівчиною в аеропорт і зустрічає того самого пасажирів, що чекає на нього в таксі. Головний герой при цьому вигукує: *"Well, I'll give him another twenty minutes. But that's it"* [7].

Каламбури, на нашу думку, показово ілюструють когнітивний ефект метелика. У кінокомедії *Duck Soup* (1933, режисера Л. МакКері), з акторським колективом *Marx Brothers* в головних ролях, зустрічаємо ряд показових фрагментів.

1) *"Prosecutor: That's irrelevant. Chicolini: Irrelephant? Hey, that'sa that answer. There's a whole lot of irrelephants in the circus"* [11]. Головним механізмом комічного у цьому фрагменті є іронія сократівського типу. Чіколіні вдається до фонетичного дисонансу (спотворення граматичної та фонетичної форми — *that'sa*), створює комічний неологізм (малапропізм) *irrelephant*, що паронімічно нагадує комбінування двох лексичних одиниць *irrelevant* та *elephant*. Після цього задоволено коментує, "Дуже багато таких ірелефантів у цьому цирку." Застосовується комічна образа та натяк на те, що на цьому засіданні суду (цирку) багато "недоречних й тупих людей." У когнітивному плані спостерігається ефект метелика, що реалізується через рефреймінг логічної та алогічної інференцій, залучення патернів ілюзорної переваги та екстраординарності з елементом провокації, актуалізуються іненції розваги та пейоризації.

2) *"Rufus: How would you like a job in the mint? Chicolini: Mint? No, no, I no like a mint. Uh, what other flavor you got?"*[11]. Комічний ефект фрагменту дискурсу спричинюється каламбуром, що побудований на полісемії слова *mint*, та сократівській іронії. Перше значення 'м'ята', а друге 'монетний двір'. У когнітивному плані спостерігається ефект метелика, що реалізується через рефреймінг логічної та маловірогідної інференцій, залучаються патерни чіткого контрасту й екстраординарності, есплікуються інтенції розваги та пейоризації.

У кримінальній кінокомедії *She Done Him Wrong* (1933, режисера Л. Шермана) між двома жінками відбувається такий діалог: *"Old Woman: Ah, Lady Lou, you're a fine gal, a fine woman. Lady Lou: One of the finest women"*

ever walked the streets” [13]. Комічний ефект фрагменту викликає фігура *double entendre*, оскільки фраза леді Лу є двозначною. Вочевидь, що леді Лу, робить іннуендо на те, що вона жінка легкої поведінки. Посилюється комізм гіперболізацією (*One of the finest women...*) У когнітивному плані спостерігається ефект метелика, що актуалізується через рефреймінг логічної та маловірогідної інференцій, залучається патерн екстраординарності з елементом провокації, есплікуються інтенції розваги та пейоризації.

У кінокомедії мюзиклі *Singing in the Rain* (1952, режисерів Дж. Келлі та С. Донована) є фрагмент, де головна героїня Ліна має говорити про кохання до Дона, повертаючи голову у сторону куща, бо там прихований мікрофон: *“Rosco: Lina! We're missing every other word! You've got to talk into the mike! Lina: WELL I CAN'T MAKE LOVE TO A BUSH!”* [10]. Комізм фрагменту викликає двозначний вигук Ліни, що свідчить про наявність фігури *double entendre* й містить іннуендо сексуального плану, та градація. У когнітивному плані відбувається ефект метелика, що реалізується через рефреймінг логічної та алогічної інференцій, залучаються патерни ілюзорної переваги та екстраординарності з елементом провокації, експлікуються інтенції лібідо та роздратування.

У іншому фрагменті цього фільму між двома акторами відбувається наступний діалог: *“Don: Cosmo, call me a cab. Cosmo: OK, you're a cab!”* [10]. Комізм цього фрагменту викликає двозначна репліка Дона, головне значення якої: “Космо, виклич таксі для мене.” Але Космо вкладає у цю фразу інший, гумористичний смисл: “Космо, називай мене ‘таксі’.” Він обіграє друге значення і отримує комічний ефект. У когнітивному плані спостерігається ефект метелика, що актуалізується через рефреймінг логічної та алогічної інференцій, залучаються при цьому патерни ілюзорної переваги, чіткого контрасту й екстраординарності, проявляються інтенції розваги та пейоризації.

У романтичній комедії *To Catch a Thief* (1955, режисера А. Хічкока), головний герой Джон часто вкладає імпліцитні сексуальні натяки (іннуендо) як у свої фрази, так і фрази своєї подруги Френсі: *“Francie: (sharing a chicken meal) Do you want a leg or a breast? John: You make the choice. ...Francie: (before watching the fireworks) I have a feeling that tonight you're going to see one of the Riviera's most fascinating sights... I was talking about the fireworks. John: I never doubted it”* [9]. Під час першого комунікативного обміну Френсі говорить про вибір їжі. Джон застосовує фігуру *double entendre*, імпліцитно натякаючи, що Френсі для Джона — це приваблива *Chick*. У другому комунікативному обміні Френсі знову повідомляє, що ввечері Джон побачить найзахопливіше видовище Рів'єри і це буде вечірній фейерверк, Джон знову застосовує *double entendre*: “Я ніколи у цьому не сумнівався.” Експліцитний зміст фрази – знову нейтральний та невинний, а імпліцитний містить сексуальний натяк метафоричного плану – Джон переконаний, що ввечері

Френсі буде з ним, і це буде найзахопливіший феєрверк у його житті. Проявлення когнітивного ефекту метелика відбувається через рефреймінг експліцитних та імпліцитних смислів, що застосовують Джон та Френсі, при цьому вони спостерігається комбінування патернів чіткого контрасту й екстраординарності, актуалізації інтенцій лібідо та розваги.

Таким чином, “ефект метелика” є важливим когнітивним механізмом в американському кінодискурсі комічного, що через невеликі семантичні зсуви значень слів та виразів приводить до рефреймінгу інференцій та чіткого переключення серйозної (нейтральної) тональності кінодискурсу на комічну тональність. У стилістичному плані “ефект метелика” найчастіше реалізується через каламбури та фігуру двозначності *double entendre*.

Література

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Мысль. – 1979. – 280 с.
2. Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И.Карасик. – М. : Гносиз, 2002. – 389 с.
3. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / Михаил Львович.Макаров. –М. : ИТДГК Гносиз, 2003. – 280с.
4. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка: Монография / Виктория Афанасьевна.Самохина. – Харьков: Харьковский национальный университет им. В.И. Каразина, 2008. – 355 с.
5. Пропп В.Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне) / Владимир Яковлевич Пропп. – М. : Лабиринт, 1999. – 288 с.
6. Харченко О.В. Феномен комічного у комунікативному просторі США. Монографія / Олег Валентинович Харченко. –К. : МП Леся, 2014. – 460 с.
7. Abrahams J. Airplane!, 1980 [Electronic resource]: comedy film / Jim Abrahams. – 87 Mn – Paramount Pictures. USA. 1980. – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=qaXvFT_UyI8 (14.12.09) – Airplane.
8. Devaney R.Butterfly Effect, 2003 [Electronic resource]: article / Robert Devaney – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Butterfly_effect (1.10.2015) – Buterfly Effect.
9. Hitchcock A. To Catch a Thief, 1955 [Electronic resource]: romantic thriller / Alfred Hitchcock. –106Mn– Paramount Pictures. – Mode of access: <http://www.imdb.com/title/tt0048728/> (10.0213). – To Catch a Thief.
10. Kelly G., Stanley D. Singing in the Rain. Metro-Goldwyn-Mayer, 1952 [Electronic resource]: musical comedy / Gene Kelly. – Mode of access: http://en.wikipedia.org/wiki/Singin'_in_the_Rain (10.12.2010). – Singing in the Rain.
11. McCarey L. Duck Soup, 1933 [Electronic resource]: comedy film / Leo McCarey. – 68Mn – Paramount Pictures.USA. – Mode of access: http://en.wikipedia.org/wiki/Duck_Soup_ (10.10.2013). – Duck Soup.
12. Scanlon D. Monsters University 2013 [Electronic resource]: animated comedy film / D.Scanlon – 104Mn – Walt Disney – Mode of access: http://www.imdb.com/title/tt1453405/?ref_=fn_al_tt_1 (1.10.2015). – Monsters University
13. Sherman L. She Done Him Wrong.1933. [Electronic resource]: crime comedy film / Lowell Sherman–66Mn–Paramount Pictures. USA. – Mode of access: http://www.imdb.com/title/tt0024548/quotes?ref_=tt_ql_3(10.10.2015). – She Done Him Wrong.